

РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ В ЕКОНОМІЦІ

УДК 336.7

Т.М. ВЕРЕЩАГІНА

Сумський національний аграрний університет

ВИВЕЗЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗА МЕЖІ КРАЇНИ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В статті здійснено оцінку причин відпливу фінансових ресурсів з України та визначення головних пріоритетів протидії такому виведенню капіталу задля забезпечення оптимального рівня грошово-кредитної безпеки національної економіки

Ключові слова: безпека, капітал, непродуктивний капітал, відплив капіталу, легалізація

T. VERESHAGINA

Sumy national agrarian university

EXPORT OF FINANCIAL RESOURCES FROM COUNTRY AS MAIN CONSTITUENT OF MONETARY SAFETY OF UKRAINE

Abstract - The aim of the research – estimation of reasons of export of financial resources from Ukraine and main priorities of counteraction to such export of capital are certain for providing of optimal monetary safety of national economy security

The legislative aspect of adjusting of export of capital from a home economy is investigational. Main reasons of export of capital from Ukraine are analysed. A problem of sufficient guarantees of security of entrepreneurial activity, taxation, general political instability, permanent changes of terms of doing business are investigational. A capital from Ukraine is exported by means of bank and unbank sectors. An Unbank sector assists the outflow of capital through the purchase of assets, payment of the accumulated debts, placing abroad of export profit yield.

The problem of prevention of shadow export of financial resources, problem of improvement of legislative base of Ukraine, problem of taxation are characteristic the Ukrainian economy.

Keywords: safety, capital, unproductive capital, outflow of capital, legalization

Постановка проблеми. Рух капіталу має суттєвий вплив на економічний розвиток країни. Сьогодні перед Україною гостро стоїть проблема відпливу капіталу, пов'язаного, насамперед, з негативними тенденціями в вітчизняній економіці, що викликані девальвацією, ймовірністю дефолту, умовами оподаткування, а також політичними ризиками.

Суттєвий відплив капіталу може стати для країни процесом, який може призвести до загроз економічній безпеці, до суттєвого зменшення фінансового потенціалу, до стримування економічного росту.

Таким чином актуальність вирішення даної проблематики обумовлюється важливістю удосконалення механізмів державного регулювання фінансових ринків, що викликано глобальними та внутрішніми економічними тенденціями, а також необхідністю покращення інвестиційного клімату України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями формування шляхів протидії прихованому відпливу капіталу з України опікуються такі провідні вітчизняні науковці як Аржевітін С., Барановський О., Варналій З., Геєць В., Дубровіна О., Мазур І., Тищук Т. Але попри велику низку робіт в цьому напрямку недостатньо дослідженими залишаються аспекти запобігання відпливу капіталу в контексті досліджуваного проблем формування грошово-кредитної безпеки країни.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка причин відпливу фінансових ресурсів з України та визначення головних пріоритетів протидії такому виведенню капіталу задля забезпечення оптимального рівня грошово-кредитної безпеки національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Проблема відпливу капіталу завжди знаходиться в центрі уваги наукової спільноти в контексті вирішення питань щодо подолання кризових явищ в національних економіках. Відплив капіталу, на думку Дж. Стігліца [1], є результатом кризових явищ в економіці. Якщо державні органи влади мають інструменти та важелі боротьби з відпливом капіталу з економіки, то значить вони мають ефективний механізм нівелювання кризи.

Сьогодні перед українською економікою стоїть першочергове завдання мобілізації внутрішніх ресурсів розвитку, тому питання запобігання відпливу капіталу з країни виходить на передній план. Позитивним є, що актуальність вирішення цих задач сприйнята на державному рівні. Так, ЗУ «Про основи національної безпеки України» від 2003 року визначено, що серед основних напрямків державної політики в економічній сфері повинно бути «...подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси» [2]. В 2007 році Указом Президента України було введено в дію Рішення РНБОУ «Про заходи щодо запобігання непродуктивному відпливу капіталів за межі України» [3], яке відобразило план дій для головних державних органів влади щодо нівелювання кризових явищ в національній економіці. Продовженням цього стала поява Методики комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України [4], в якій досить повно та

послідовно викладена процедура розрахунку інтегрального показника обсягів непродуктивного вивезення капіталу з країни. І, нарешті, такий показник – як обсяг відпливу капіталу з економіки – став ключовим індикатором збереження грошово-кредитної безпеки національної економіки, що на законодавчому рівні було оформлено в 2013 році відповідним Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [5].

Економічна ситуація в Україні на початок 2014 року знову підсилює загрозливі тенденції у вітчизняній економіці, пов'язані з несприятливим підприємницьким та інвестиційним кліматом, високим рівнем тінізації економіки, асиметричністю руху капіталу, нерозвиненістю фондового ринку. Все це призводить до дефіциту внутрішніх ресурсів для капіталовкладень, до посилення залежності від зовнішніх інвестицій, до формування умов втечі капіталу з національної економіки. Отже, в цих умовах головною потребою економіки повинно стати призупинення відпливу капіталу за межі України.

Існує декілька визначень «відпливу капіталу». Одна група економістів розуміє під цим всі фінансові ресурси, що залишили країну виключно нелегальним шляхом. Друга група спеціалістів стверджує, що під відпливом капіталу слід розуміти загальний потік ресурсів за межі країни. Досить багато науковців вважають, що легальний відплив капіталу стимулює процеси в національній економіці, запобігає можливостям появи інфляції. Але, на наш погляд, такі думки є хибними, оскільки відплив фінансових ресурсів є індикатором слабкості економіки, нестійкості та відповідних дисбалансів. Тому при дослідженні відпливу капіталу слід говорити про загальний потік ресурсів з країни, а не тільки непродуктивний. Зміни в загальному обсязі відпливу капіталу з України можуть виступати реальним показником стійкості національної економіки, сприятливості інвестиційного клімату в країні, рівня потенційних загроз для інвестування у вітчизняне виробництво. Нелегальний відплив капіталу, на наш погляд, виступає ж тільки індикатором слабкості нормативно-правової бази в країні.

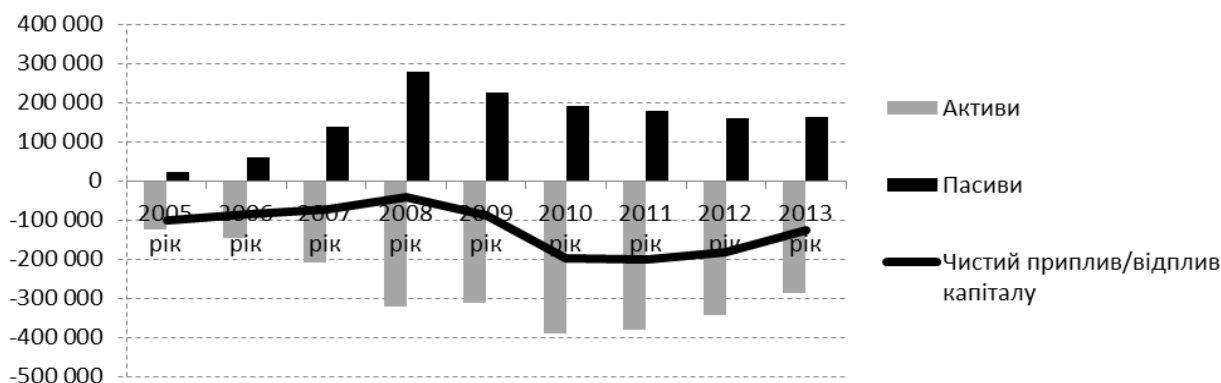
В українському законодавстві використовується термін «непродуктивний відплив капіталу», під яким розуміється «...визначена за певними критеріями макроекономічної (загальнодержавної) доцільності частина загального обсягу активів (коштів), переміщених через державний митний кордон держави» [4]. Обсяг непродуктивного відпливу капіталу згідно вітчизняної нормативної бази складається з трьох основних елементів:

- легальний капітал – керується лише певною економічною ринковою мотивацією, за винятком мотивації, пов'язаної з ухиленням від оподаткування або регуляторних процедур;
- нелегальний капітал – прямо пов'язаний із порушенням законодавства;
- прихований капітал – пов'язаний винятково із досягненням економічного ефекту від ухилення від оподаткування та регуляторних процедур.

Можна зазначити, що такий поділ непродуктивного капіталу в якійсь мірі збігається з практикою Світового Банку, де під відпливом капіталу розуміють накопичення іноземних активів приватним сектором в будь-якій формі (за виключенням прямих іноземних інвестицій).

Головними причинами відпливу капіталу з України є відсутність достатніх гарантій захищеності підприємницької діяльності, прагнення до мінімізації оподаткування, загальна політична нестабільність, постійні зміни умов господарювання [6].

В Україні відплив капіталу носить масовий характер (див. рис. 1).

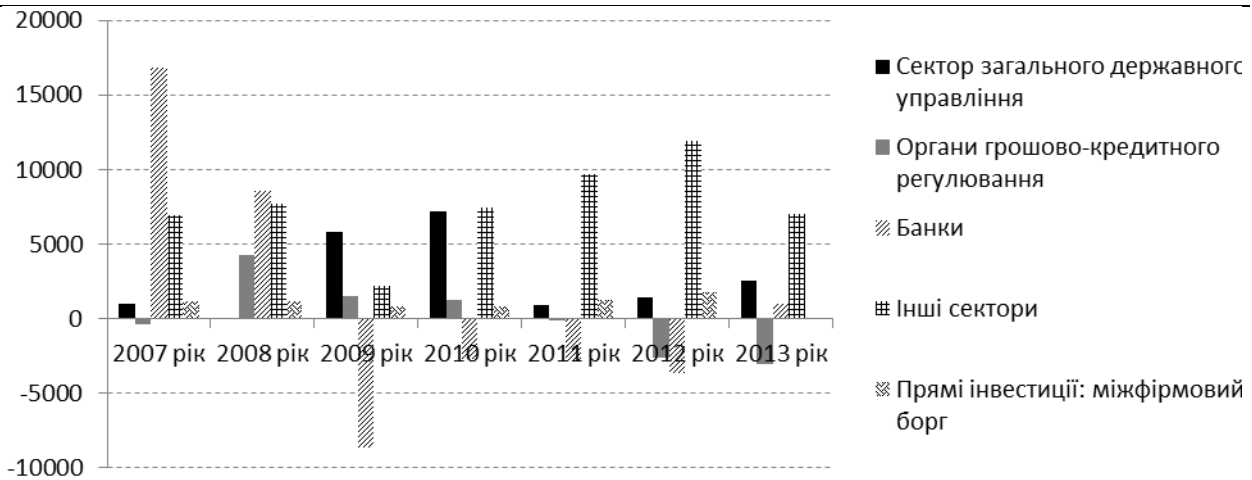
Джерело: побудовано за матеріалами Національного банку України
Рис. 1. Іноземні активи та пасиви фінансових корпорацій в 2005-2013 рр., млн. грн.

Як видно з рисунку 1, період 2008-2011 рр. характеризувався суттєвим відпливом капіталу в українській економіці. Після 2011 року спостерігається суттєве уповільнення відпливу.

Важливим фактором руху капіталу виступає накопичення боргових зобов'язань (див. рис. 2).

Маса зовнішнього боргу має стійку тенденцію до збільшення. В посткризовий період 2009-2011 рр. спостерігалось скорочення боргу банків. Значний обсяг відпливу капіталу спрямовувався на погашення банківського боргу.

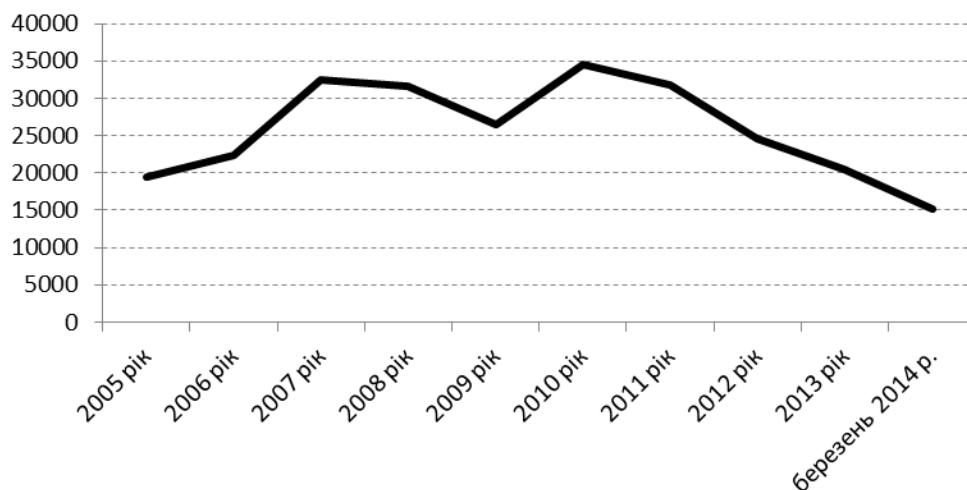
Відплив капіталу з України відбувається як через банківський, так і небанківський сектори. Небанківський сектор сприяє відпливу капіталу через купівлю активів за кордоном, виплату накопичених боргів, розміщення за кордоном експортної виручки.

Джерело: побудовано за матеріалами Національного банку України
Рис. 2. Приріст зовнішнього боргу в 2007-2013 рр., млн. дол. США

Прикладом легального відпливу капіталу з української економіки є використання золотовалютних резервів країни. Відплив капіталу знаходиться в обернено-пропорційній залежності з обсягом золотовалютних резервів (чим більше відплив – тим менший обсяг резервів).

Золотовалютний резерв — це частина національного багатства України (до складу якої входять активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні), і яка перебуває під контролем Національного банку та призначена для прямого чи непрямого регулювання платіжного балансу шляхом проведення валютних інтервенцій та інших цілей, передбачених законодавством України

Джерело: побудовано за матеріалами Національного банку України
Рис. 3. Офіційні резервні активи та інші валютні активи в іноземній валюті в Україні в 2005-2014 рр., млн дол. США

До 2010 року (див. рис. 3) золотовалютні резерви України мали тенденцію до росту. Після 2010 року спостерігається чітка динаміка скорочення міжнародних резервів (за останні три роки більше ніж в два рази). Якщо проаналізувати структуру золотовалютних резервів України, то видно, що частка золота є достатньо невисокою (2% - в 2005 році, 12% - в 2014 році). Таким чином обсяг резервів, конвертованих в іноземній валюті є достатньо високим. Отже, можна зробити висновок, що українська економіка фінансує іноземні економіки через фактичне вилучення готівкової валюти та депозитів валютних резервів з оберт.

Зменшення золотовалютних резервів засвідчує критичний стан національної економіки, що проявляється в зниженні ефективності та перспектив внутрішнього інвестування, що в подальшому може призвести до економічного занепаду.

Однією з головних причин відпливу капіталу з України також можна вважати проблему торговельного балансу, а саме: заниження цін експортерів та завищення цін імпортерів. Доти поки буде відбуватися такий відплив капіталу, спрямований на фінансування тіньового імпорту будуть спостерігатися негативні процеси в вітчизняній економіці, що призведуть до послаблення національної грошової одиниці, а також до зниження рівня економічної безпеки країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає можливість прийти до наступних висновків:

- сьогодні для української економіки залишається актуальним питання запобігання тіньового відтоку фінансових ресурсів. Національний банк повинен забезпечити комплексний фінансовий моніторинг

за цим;

- потребує удосконалення нормативно-правова база України в сфері оподаткування операцій з нерезидентами, що мають офшорний статус;
- необхідний ретельний контроль за операціями з цінними паперами, які останнім часом стали механізмом виведення капіталу за кордон. Особливо це стосується переводу фіктивних акцій в інвестиційні сертифікати, розрахунків власними векселями;
- важливим для запобігання подальшого відпливу капіталу з України є запровадження норм легалізації капіталів;
- актуальним є затвердження єдиної узгодженої обґрунтованої методики оцінки відпливу капіталу.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на пошук глибинних причин відпливу капіталу з української економіки та окреслення мотивів акумуляції капіталів всередині країни.

Література

1. Stiglitz J.E. The Roaring Nineties / Joseph E. Stiglitz // W.W. Norton & Company. – 285 p.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 лютого 2007 року «Про заходи щодо запобігання непродуктивному відпливу капіталів за межі України»: Указ Президента України від 17 березня 2007 року № 216/2007 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-07>
4. Про затвердження Тимчасової методики комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України: Наказ Міністерства економіки України від 5 травня 2008 року №149 // Інформаційно-правовий портал: Закони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_ee/pg_gtwbog.htm
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua>
6. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика / І. Мазур. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. – 239 с.
7. Офіційний веб-сайт Національного банку України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua

References

1. Stiglitz J.E. The Roaring Nineties / Joseph E. Stiglitz // W.W. Norton & Company. – 285 p.
2. Pro osnovi natsionalnoyi bezpeki UkraYini: Zakon Ukrayini vld 19 chervnya 2003 roku № 964-IV [Elektronniy resurs] // Verhovna Rada UkraYini. – Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian]
3. Pro rishennya Radi natsionalnoyi bezpeki i oboroni Ukrayini vid 16 lyutogo 2007 roku «Pro zahodi schodo zapobigannya neproduktivnomu vidplivu kapitaliv za mezhI Ukrayini»: Ukaz Prezidenta Ukrayini vid 17 bereznya 2007 roku № 216/2007 [Elektronniy resurs] // Verhovna Rada Ukrayini. – Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-07> [in Ukrainian]
4. Pro zatverdzhennya Timchasovoyi metodiki kompleksnoyi otsinki obsyagiv neproduktivnogo vidplivu (vivezennya) finansovih resursiv za mezhi Ukrayini: Nakaz Ministerstva ekonomiki Ukrayini vid 5 travnya 2008 roku №149 [Elektronniy resurs] // Informatsiynopravoviy portal: Zakoni Ukrayini. – Rezhim dostupu: http://www.uazakon.com/documents/date_ee/pg_gtwbog.htm [in Ukrainian]
5. Metodichni rekomendatsiyi schodo rozrahunku rlvnya ekonomichnoyi bezpeki Ukrayini: Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini vid 29.10.2013 r. №1277 [Elektronniy resurs] // Ministerstvo ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini. – Rezhim dostupu: <http://me.kmu.gov.ua> [in Ukrainian]
6. Mazur I. Detinizatsiya ekonomiki Ukrayini: teoriya ta praktika / I. Mazur. – K. : VPTs «Kiyivskiy universitet», 2006. – 239 s. [in Ukrainian]
7. Ofitsiyiny veb-sayt Natsionalnogo banku Ukrayini. – Rezhim dostupu: www.bank.gov.ua [in Ukrainian]

Рецензія/Peer review : 7.5.2014 р. Надрукована/Printed : 16.8.2014 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Михайлова Л.І.